

Factors Influencing the Advancement of Defense Economics and Its Impact on National Security with Emphasis on the Intellectual Framework of Ayatollah Khamenei

Seyed Hossein Eftekhari Afzali

PhD in Islamic Revolution Studies, University of Tehran. Tehran. Iran (Corresponding author).

eftekhari.hossey@ut.ac.ir

 0000-0000-0000-0000

Mohamad Erfan Zamani

Graduated from Master of Islamic Studies and Financial Management, Imam Sadeq University, Tehran, Iran.

m.erfanzamani@gmail.com

 0000-0000-0000-0000

Abstract

One of the most important strategies employed by the enemy to harm Islamic societies is infiltration. Through this method, the enemy aims to target the intellectual, ideological, cultural, political, and economic foundations of these societies to achieve its goals at a lower cost. This approach has always been one of the enemy's methods in confronting Islamic societies, but in recent years, it has become the primary strategy against the Islamic Republic of Iran. Accordingly, this study seeks to examine the methods of enemy infiltration and the countermeasures from the perspective of the Holy Quran, with emphasis on the statements of Ayatollah Khamenei using a descriptive-analytical approach. Among the methods of enemy infiltration are weakening faith and Islamic values, creating discord, negotiation, economic infiltration, and scientific infiltration. Additionally, some of the most important countermeasures against enemy infiltration include: understanding the enemy, strengthening faith and righteous deeds, adherence to guardianship (Wilayat), increasing insight, and relying on internal capacities (economic independence).

Keywords: Defense Economics, Ayatollah Khamenei, National Security, Intellectual Framework.

مقاله پژوهشی

عوامل مؤثر در ارتقای اقتصاد دفاع و تأثیر آن در تأمین امنیت ملی با تأکید بر منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای

سیدحسین افتخار افضلی

دکتری مطالعات انقلاب اسلامی دانشگاه تهران. تهران. ایران (نویسنده مسئول).

eftekhari.hosseyan@ut.ac.ir

id 0000-0000-0000-0000

محمد عرفان زمانی

دانش آموخته کارشناسی ارشد معارف اسلامی و مدیریت مالی دانشگاه امام صادق (ع). تهران. ایران.

m.erfanzamani@gmail.com

id 0000-0000-0000-0000

چکیده:

در عصر رقابت ژئوپلیتیکی تجدید شده، جایی که توانایی کشورها برای تقویت رشد اقتصادی، پایه‌ای برای استوار کردن قدرت نظامی، اقتصادی و فرهنگی محسوب می‌شود، دفاع از امنیت اقتصادی جمهوری اسلامی ایران کاری بسیار مهم است. این موضوع دارای اهمیت است که هنگام تدوین سیاست ملی، ملاحظات اقتصادی و امنیتی را به دقت در نظر بگیرند. در این پژوهش، ضمن تبیین روش تحلیل مضمون و با استفاده از تکنیک تحلیل شبکه مضامین، تعداد ۳۵۱ داده متن اصلی بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در رابطه با موضوع اقتصاد دفاع مورد تجزیه، تحلیل و بازآرایی دقیق قرار گرفت و در انتها ۴ مضمون اصلی و فراگیر به‌عنوان مؤلفه‌های الگوی اقتصاد دفاع در بیانات ایشان به دست آمد. از این رو، هدف مقاله حاضر، واکاوی و کشف مضامین مرکزی و اصلی، عوامل مؤثر در ارتقای اقتصاد دفاع از طریق الگوی تحلیل مضمون، در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که اولاً، مفهوم اقتصاد دفاع صرفاً به امور نظامی مربوط نمی‌شود، بلکه دارای تعین مرکب است و عناصر چندوجهی مانند تاب‌آوری اقتصادی، توسعه فناوری علمی، اتکا به داخل و ... برخوردار است. ثانیاً، بررسی منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای در باب عوامل مؤثر در ارتقای اقتصاد دفاع، همه وجوهات مربوط به اقتصاد دفاع را در خود جای داده است. ثالثاً، چنانچه الگوی اقتصاد دفاع در نظر همه اқشار جامعه - دولت، مردم و بخش خصوصی - به‌مثابه فرهنگ پذیرفته شود، به عرصه‌ای برای تأمین امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران تعین می‌یابد.

واژگان اصلی: اقتصاد دفاع، آیت‌الله خامنه‌ای، امنیت ملی، منظومه فکری.

دسترسی به مقالات نشریه علمی مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی (Open Access) است.

نشریه علمی «مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی» تحت مجوز بین‌المللی CC BY 4.0

Doi: 10.22034/irsj.2025.484956.1068

مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرات مطرح‌شده در متن آن، به عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید / عدم تأیید صاحب امتیاز نشریه مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی نمی‌باشد.

مقدمه

در جهانی که به‌طور مداوم درگیری و خشونت وجود دارد، مطالعه مثبت امنیت و دفاع بین‌المللی به‌عنوان یک رشته منسجم در اقتصاد به‌سرعت توسعه یافته است. بخشی از علت این روند اثرات انقلابی جهانی‌شدن و چالش‌های جدید آن بر امنیت و ثبات جهانی است. چالش‌های امنیتی اکنون از منابع جدید ناشی می‌شوند. آن‌ها خطرات جدیدی را تهدید می‌کنند و ابزارها و مفاهیم جدیدی می‌طلبند؛ بنابراین، میدان بازی برای اقتصاد دفاع به‌شدت افزایش یافته است (Mcguire, 2007: 2). امنیت ملی نیز به عوامل زیادی بستگی دارد که متفکران به آن‌ها پرداخته‌اند. در این راستا، دسته‌بندی موضوعات به روش‌های مختلف روحیه سربازان یک کشور، تعداد و نبوغ دانشمندان آن، شخصیت و مهارت رهبران سیاسی و نظامی آن، موقعیت جغرافیایی آن نسبت به سایر کشورها و حتی بسیاری از موضوعات در عصر هسته‌ای مهم هستند. با این وجود، امنیت ملی به عوامل اقتصادی نیز بستگی دارد که تفاسیر و تعاریف مختلفی دارند. بیشتر محققان و نویسندگانی که بر اهمیت عوامل اقتصادی تأکید می‌کنند، برخلاف نیروهای نظامی، به قدرت اقتصادی کشور اشاره می‌کنند (Hitch & McKean, 1960: 1).

پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، میزان تغییر مورد نیاز در سیاست‌ها، نیروها و سایر ابزارهای دفاعی هنوز مشخص نشده بود. در طول جنگ سرد و پس از آن، اقتصاد دفاع به‌عنوان مطالعه اقتصادی دفاع، خلع سلاح، تبدیل و صلح تعریف شد. در محیط پس از جنگ سرد، تمرکز بر روی اقتصاد جنگ و صلح بوده است. از پایان جنگ سرد و در جهان پس از جنگ سرد، برخی از تحولات جدید در اقتصاد دفاع رخ داده است. این‌ها منعکس‌کننده پایان جنگ سرد، جهانی‌شدن، تهدیدهای امنیتی جدید و تحولات سیاستی جدید بوده‌اند (Hartley, 2007: 2). امروزه امنیت ملی، اغلب برای دولت مستقلی اطلاق می‌شود که به دنبال حفظ تمامیت فیزیکی و قلمرو خود است. به‌طوری که معمولاً هنگام تعریف امنیت ملی، فرمول‌بندی‌هایی از نوع توانایی ارزش‌های داخلی برای محافظت در برابر تهدیدات خارجی ارائه می‌شود (Grozdanoska, 2014: 305). پیرو این موضوع، مشاهده می‌شود که تغییرات در منابع، ساختار و تنوع مشکل امنیتی جمهوری اسلامی ایران، بسیار بزرگ است و توانایی کارگزاران را برای تمرکز مجدد و شناسایی ابزارهای مورد نیاز برای مبارزه با چالش‌های جدید و شکل‌دهی مجدد طرز تفکرمان درباره آن‌ها به چالش می‌کشد؛ بنابراین، علم اقتصاد،

به‌عنوان مطالعه نحوه انجام و واکنش کارگزاران به انگیزه‌ها، کمبود منابع، اطلاعات و یکدیگر، نه تنها در مدیریت امنیت جهانی (McGuire, 2007: 3)، بلکه در تعریف ابزارهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران نیز اهمیت پیدا کرده است. بررسی کانون چالش‌هایی که باید دنبال شوند، گواه بر تنوع مشکلاتی است که جامعه علمی و تحلیلی باید به آن بپردازد تا به تعریف جدیدی از مدیریت امنیت، درگیری و ابزارهای دفاعی دست یابد، موضوعی که می‌تواند تعیین‌سازی اقتصاد دفاع را بر امنیت ملی به همراه داشته باشد. اهمیت این موضوع تا آنجا است که در جهانی که بُعد نرم‌افزاری بر بُعد سخت‌افزاری رجحان پیدا کرده است و با توجه به خصومت کشورهای غربی که با ابزار سیاسی تحریم اقتصادی سعی در فروپاشی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران دارند، ارائه راهبردی به‌منظور انسجام‌بخشی به اهداف و منافع ملی از اهمیت به‌سزایی برخوردار است.

این موضوع چالش‌های فکری را برمی‌انگیزد و بررسی راهبرد اقتصاد دفاع را در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای ضروری می‌سازد. بدین‌سان، سؤال اصلی مقاله حاضر این است که عوامل مؤثر در ارتقای اقتصاد دفاع در سطح کلان از منظر آیت‌الله خامنه‌ای چیست؟ فرضیه کلی پژوهش بر این امر استوار است که بررسی اقتصاد دفاع در سطح کلان از منظر آیت‌الله خامنه‌ای، نشان از آن دارد که بین ارتقای اقتصاد دفاع و حفظ و تقویت نظام دینی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. تا آنجا که می‌تواند موجبات تأمین امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را فراهم نماید. پیرو این موضوع، امروزه با توجه به افزایش قدرت سخت و نرم جمهوری اسلامی ایران و وابستگی کشورهای قدرتمند جهان به این کشور، به نظر می‌رسد که حداقل، درگیری آشکار قدرت‌های بزرگ علیه جمهوری اسلامی ایران بسیار ضعیف است و باید آن را به‌عنوان دوره انتقال به مرحله جدیدی در نظر بگیریم که در آن می‌بایست، بر سر منابع و حوزه‌های نفوذ و قلمرو مبارزه، راهبردهای تأثیرگذاری را اندیشه کرد. در چنین شرایطی، یکی از کارویژه‌های اصلی، شناسایی انگیزه‌های اقتصادی و استراتژیک است که محاسبات منطقی ممکن است منجر به ایجاد خطوط گسل جدید در امنیت کشورها و دفاع آن‌ها شود. این موضوع در دو چهارچوب زمانی کاملاً متمایز اما به هم پیوسته، هم‌پوشانی دارد؛ در میان‌مدت، در حالی که جمهوری اسلامی ایران، همچنان به افزایش قدرت خود در سطح منطقه و جهان ادامه می‌دهد، موضوعاتی مانند مهار تروریسم، مقابله با دولت‌های

هژمونیک، تحریم‌های ناعادلانه اقتصادی غالب هستند؛ اما برای درازمدت، انتقال به یک پیکربندی قدرت دفاعی جدید و حوزه‌های نفوذ با تمسک بر فاکتورهای اقتصاد محتمل است، چه اینکه، پویایی نسبی اقتصادی به جمهوری اسلامی ایران اجازه نخواهد داد که در تعقیب قدرت فزاینده خود، به آسانی کنشگری داشته باشد. از این رو، جمهوری اسلامی ایران، می‌بایست راه برون رفت از موانع اقتصادی به سوی توسعه خود را دنبال کند. به طوری که اقتصاد و مؤلفه‌های وابسته به آن در چند دهه اخیر، جایگاه و نقش برجسته‌ای در روابط میان کشورها و سنجش قدرت ملی آن‌ها داشته است. با توجه به وضعیت چالش‌زای کنونی جهان و منطقه، جمهوری اسلامی ایران با در نظر گرفتن مقدمات و محذورات داخلی و بین‌المللی، باید با اتخاذ تدابیر مناسب در راستای کسب قدرت برتر دفاعی گام بردارد. در این راستا، یکی از مهم‌ترین موضوعات پیش‌رو، توجه به بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص مبانی اقتصاد دفاع است که به مثابه چراغ راه آینده، ترسیم‌گر توسعه کشور خواهد بود. به گونه‌ای که با بهره‌گیری دستگاه‌های مختلف کشور از نتایج این پژوهش، بتوان قدم کوتاهی در مسیر تأمین منافع ملی و اعتلای نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران برداشت.

پیشینه تحقیق

تاکنون مطالعه یا تحقیقی که بتواند به عوامل ارتقای اقتصاد دفاع از منظر آیت‌الله خامنه‌ای بپردازد، صورت نگرفته است؛ اما منابع و تحقیقاتی وجود دارند که به‌ویژه از حیث نظری و با دغدغه متفاوت مورد واکاوی قرار گرفته است که در ذیل به آن‌ها اشاره خواهد شد.

الف) مطالعات داخلی

منتظری و سپهری (۱۴۰۲)، در مقاله‌ای با عنوان «مؤلفه‌های قدرت نرم اقتصادی در اندیشه دفاعی آیت‌الله خامنه‌ای» معتقد بودند که ظهور انقلاب اسلامی در منطقه خاورمیانه توانست حکومتی جدید و انقلابی را در جهان به وجود آورد که ظلم و ستم استکبار جهانی را برملا کرد. این موضوع، کشورهای غربی به‌ویژه آمریکا را وادار کرده است که از هیچ توطئه‌ای برای حفظ منافع خود در منطقه خاورمیانه روی‌گردان نشوند. بر این اساس، با اعمال فشارها و تحریم‌های اقتصادی، تلاش کردند به اهداف خود در تضعیف جایگاه جمهوری اسلامی ایران

در جهان و حتی در داخل کشور دست یابند. از این رو آیت الله خامنه‌ای با توجه به اهمیت موضوع، مسائل اقتصادی را در شعار سال به منظور آگاهی بخشی کارشناسان و مردم عادی مطرح کردند و به طور خاص دفاع اقتصادی را سرلوحه کار مسئولین قرار دادند. از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای، جنگ اقتصادی نوعی جنگ سخت و نرم تلقی می‌شود که ملت ایران را از نظر مسائل اقتصادی در تنگنا قرار می‌دهد و مسئولان کشور باید با درایت در مقابل فشارها، تحریم‌ها و موارد مشابه دشمن مقاومت کنند تا جمهوری اسلامی ایران با خیال راحت از این دوران بگذرد.

اسماعیلی و هاشمی (۱۴۰۱)، در مقاله‌ای با عنوان «منظومه فکری آیت الله خامنه‌ای در حوزه امنیت اقتصادی: با تأکید بر رویکرد ثبات و قدرت اقتصادی در کشور» معتقد بودند که امنیت اقتصادی به دلیل جایگاه ارزشمند در نظام‌های سیاسی سبب گردید تا سیاست‌گذاران به هدایت و ارتقای امنیت اقتصادی روی آورند. در این زمینه و با آغاز گام دوم انقلاب اسلامی، اسناد مراجع بالادستی، بیانات و تأکیدات آیت الله خامنه‌ای در سال‌های اخیر همگی حکایت از توجه جدی به این امر دارد. بدین سان، با توجه به اهمیت موضوع، مفهوم امنیت اقتصادی از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای بررسی شده است تا سمت و سوی یک نظام فکری کامل امنیت اقتصادی در عرصه‌های علمی و عملی نمایان گردد.

پالوج و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی تحت عنوان «امنیت اقتصادی فردی از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای» اعتقاد داشتند که امنیت اقتصادی به عنوان یکی از ابعاد مهم امنیت ملی در تمامی سطوح فردی، اجتماعی و ملی مورد توجه علمای امنیت قرار گرفته است. این مقاله تلاش کرد تا شاخص‌های امنیت اقتصادی فردی، عوامل ایجاد کننده امنیت اقتصادی فردی، عوامل تهدید کننده امنیت اقتصادی فردی و متولیان امنیت اقتصادی فردی را بر اساس دیدگاه آیت الله خامنه‌ای بررسی و بیان کند. از این رو با استفاده از روش نظریه پردازی سیستماتیک مبتنی بر داده‌ها، تمامی بیانات و مکتوبات ایشان از سال ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۰ مورد بررسی قرار گرفت.

سمیعی نسب و همکاران (۱۴۰۰)، در کتابی با عنوان «اقتصاد دفاع؛ از نظریه‌های جنگ تا فعالیت اقتصادی نیروهای مسلح، اعتقاد داشتند که نظریه‌های اقتصاد دفاع باعث می‌شود که سیاست‌گذاران کشورها درک بهتری از علل جنگ به دست آورند و بر این اساس، بهتر

بتوانند در خصوص تخصیص بودجه عمومی به بخش‌های نظامی تصمیم‌گیری نمایند. در واقع بخش مهمی از ادبیات اقتصاد دفاع به تبیین بازدارندگی و جلوگیری از بروز جنگ اختصاص دارد. از سوی دیگر این نظریه‌ها مباحثی مانند مسابقه تسلیحاتی را نیز شامل می‌شوند که از مسائل مهم دفاع محسوب می‌شود.

فرزندی اردکانی و همکاران (۱۳۹۷)، در مقاله‌ای با عنوان «طراحی الگوی راهبردی و فرهنگی اقتصاد مقاومتی با ملاحظه اقتصادی-دفاعی مبتنی بر اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای در جمهوری اسلامی ایران»، با توجه به شش مفهوم اقتصادی و فرهنگی: ۱. اقتصاد دفاع؛ ۲. قرآن و سنت؛ ۳. اندیشه رهبران انقلاب اسلامی؛ ۴. اقتضائات زمانی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران؛ ۵. دانش و تجارب داخلی و بین‌المللی در مفاهیم عملیاتی اقتصاد و ۶. اقتضائات اقتصادی-دفاعی جمهوری اسلامی ایران؛ پژوهش‌های پراکنده حوزه اقتصاد مقاومتی با رویکرد اقتصادی-دفاعی را در هفت محور اصلی دسته‌بندی و پس از تشریح هر یک، چهارچوبی جامع از ارتباط این تحقیقات با مفهوم کلان اقتصاد دفاع ارائه کردند. به طوری که الگوی راهبردی-فرهنگی اقتصاد مقاومتی با ملاحظه اقتصادی-دفاعی مبتنی بر اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای ارائه گردید.

دری نوگورانی (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای با عنوان «مفهوم اقتصاد دفاع و برخی ویژگی‌های متمایز آن»، معتقد بود که متخصص اقتصاد دفاع تلاش می‌کند، نحوه دستیابی بهینه (اقتصادی) به اهداف، انجام وظایف و اجرای مأموریت‌های دفاعی-امنیتی تعیین شده توسط مراجع ذیصلاح را تحلیل و پیشنهاد کند و به عبارتی، نحوه اداره بهینه امور دفاعی و امنیت ملی را با تحلیلی اقتصادی در مقابل تصمیم‌گیرندگان بگذارد. در این میان، اگرچه ملاحظات اقتصادی نیز ممکن است در تعیین اهداف و وظایف و مأموریت‌های دفاعی و امنیت ملی توسط تصمیم‌گیرندگان و سرانجام آیت‌الله خامنه‌ای مورد توجه قرار گیرد، اما در مجموع، تصمیم دفاعی-امنیتی لزوماً تصمیمی اقتصادی نیست.

بختیاری (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر مؤلفه‌های دفاع اقتصادی کشور بر دفاع همه‌جانبه»، بر این باور بود که دفاع اقتصادی با مؤلفه‌های بازدارندگی، قدرت مقابله و توانمندی اقتصادی، برای مقابله با تهاجم‌های اقتصادی دشمن منجر به پایه‌ریزی بنیانی قوی برای مقاومت در برابر تکانه‌های خارجی می‌گردد. این تحقیق، با استفاده از مجموعه بیانات و

اسناد ابلاغی آیت‌الله خامنه‌ای در حوزه اقتصاد مقاومتی و تولید ملی (جامعه و نمونه آماری)، به روش داده‌بنیاد، ضمن پرداختن به الگوی دفاع اقتصادی، به راهبردهای دفاع اقتصادی از منظر آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته است و این مطلب را به اثبات رساند که دفاع اقتصادی ضمن تأثیر قابل توجه، نقش تعیین‌کننده‌ای در کارآمدی دفاع همه‌جانبه در برابر تهدیدهای متنوع دشمن دارد.

ب) مطالعات خارجی

دالیمونسی و همکاران^۱، در مقاله‌ای با عنوان «توسعه جهانی در عصر رقابت قدرت‌های بزرگ»، معتقد بودند که اقتصاد دفاع، چگونگی استفاده از تلاش‌های اقتصاد را برای دفاع ملی، مورد بحث قرار می‌دهد. پویایی توسعه در یک محیط استراتژیک، دلیل پیدایش تهدیدات دفاع ملی از هر جنبه از جمله اقتصادی است. دفاع و اقتصاد دو روی یک سکه هستند، زیرا هرکدام بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند. نتایج تحقیق نشان داد که تلاش و کوشش در رقابت قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی از طریق استراتژی‌های اقتصادی، به‌منظور تقویت دفاع ملی از ملزومات تأمین امنیت ملی هر کشوری محسوب می‌شود.

بوندارنکر و همکاران^۲، در مقاله‌ای با عنوان «تاب‌آوری ملی به‌عنوان عامل تعیین‌کننده

امنیت ملی اوکراین»، به بررسی اثبات نظری و روش‌شناختی، تعمیق مفاد مفهومی و تدوین توصیه‌های علمی و عملی برای تشکیل بخش یکپارچه امنیت و دفاع ملی بر اساس اصول تاب‌آوری ملی پرداختند. در این تحقیق، مؤلفه‌های اصلی امنیت ملی و توسعه تاب‌آوری کشور بر اساس شاخص‌های جهانی در نظر گرفته شده و الگوهای اصلی و مشکلات کلیدی امنیت ملی اوکراین برجسته شده است. بررسی‌ها نشان داده است که شرط تأمین امنیت ملی، شکل‌گیری سطح مناسب تاب‌آوری داخلی دولت است که مبنای آن تاب‌آوری اقتصادی، حاکمیت قانون و زیرساخت‌های مدرن، آموزشی و پزشکی است.

علی‌رغم آثار پژوهشی قابل قبولی که در زمینه اقتصاد و مؤلفه‌های مربوط به دفاع به نگارش درآمده است، اما تحقیقات در تجزیه و تحلیل مفهوم اقتصاد دفاع، از یک طرف بر بُعد نظامی آن تأکید کرده‌اند و از طرف دیگر، بر اساس منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، عوامل

1. Dalimunthe et al

2. Bondarenko et al

ارتقای اقتصاد دفاع احصا نشده است. سایر پژوهش‌ها نیز مفاهیمی غیر از مفهوم اقتصاد دفاع را که شباهت لغوی داشته را مورد بررسی قرار داده‌اند؛ اما پژوهش حاضر تلاش کرده است تا با توجه به ادبیات، این داعیه را داشته باشد که مفهوم اقتصاد دفاع تک‌بعدی نیست و از نوعی تعین مرکب برخوردار است. به بیان دیگر، در شکل‌گیری و تحلیل اقتصاد دفاع، می‌بایست ابعاد چندگانه و دلایل متعددی را در شمولیت این مفهوم قرار داد. پیرو این موضوع، تلاش می‌شود تا عوامل ارتقای اقتصاد دفاع را در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. موضوعی که در تحقیقات پیش‌گفته در نظر گرفته نشده‌اند یا به‌طور هم‌زمان مورد کنکاش واقع نگردیده است.

مبانی نظری

الف. اقتصاد دفاع

اقتصاد دفاع، چگونگی استفاده از تلاش‌های اقتصاد را برای دفاع ملی، مورد بحث قرار می‌دهد. پویایی توسعه در یک محیط استراتژیک، دلیل پیدایش تهدیدات دفاع ملی از هر جنبه از جمله اقتصادی است. دفاع و اقتصاد دو روی یک سکه هستند، زیرا هرکدام بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند. جهان در حال تجربه بحران‌های ناشی از منازعه کشورها است. موضوعی که نشان می‌دهد، جنبه دفاعی بر جوانب مختلف امنیت تأثیرگذار است. جنبه‌های مختلف تهدیدات اقتصادی، همه کشورهای جهان را وادار به ایجاد استقلال برای حمایت از سیاست‌های اقتصاد کشور و راهبردهای ملی در پاسخ به پویایی ژئوپلیتیک جهانی می‌کند. رقابت تجاری و بهره‌برداری از منابع در کشور و سایر کشورها، به خاطر کشور منافع اقتصادی انجام می‌شود. از این رو، تلاش و کوشش در رقابت قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی از طریق استراتژی‌های اقتصادی، به‌منظور تقویت دفاع ملی از ملزومات تأمین امنیت ملی هر کشوری محسوب می‌شود (Dalimunthe et al, 2023: IV).

رویکرد اقتصاد دفاع به این سؤال پاسخ می‌دهد که چگونه توسعه در بعد اقتصادی از طریق تاب‌آوری به جنبه دفاعی کمک می‌کند؟ در این مورد، تاب‌آوری بر عوامل ناملموس تأکید می‌کند. تحلیل اقتصاد دفاع بر روی اهداف و نقش مدیریت اقتصادی در راستای منافع دفاعی، تحقق امنیت و رونق اقتصاد در نظر گرفته شده است (Prasetyadji et al, 2020: 150). از

آنجایی که جنگ گران است، هدف کشورها اجتناب از هزینه‌های آن و حفظ استقلال در داخل مرزهای مستقل است. در غیاب یک توافق جهانی الزام‌آور و قابل راستی‌آزمایی برای لغو جنگ، بهترین گزینه این است که کشورهایی را که با توجه به تاریخ یا سیاست‌های دولت‌هایشان، مستعد حل اختلافات با توسل به جنگ هستند، بازدارند. بازدارندگی دو جنبه دارد؛ اول، با تخصیص منابع برای حداقل سطح توانایی نظامی که یک کشور اطمینان حاصل می‌کند، می‌تواند در برابر حمله یک مهاجم بالقوه مقاومت کند و به اقتصاد و قلمرو متجاوز آسیب جدی وارد کند. به این ترتیب، هزینه‌های متجاوز برای آغاز جنگ بسیار بیشتر از هرگونه سود احتمالی خواهد بود. ثانیاً، با معتبرساختن تمایل خود به استفاده از نیروی نظامی و در صورت لزوم انجام این کار، یک کشور قصد دارد تا متجاوزان بالقوه را در مورد عواقبی که در صورت وسوسه انجام حمله متحمل خواهند شد، آگاه نماید (Kennedy, 2023).

تئوری اقتصادی همچنین برخی رهنمودها و اصول سیاست را برای تدوین سیاست دفاعی ارائه می‌دهد. اول، اصل خروجی‌های نهایی که این امر مستلزم تمرکز بر خروجی‌های نهایی دفاع از نظر صلح، امنیت و حفاظت یا به عبارتی واقع‌بینانه‌تر از نظر قابلیت‌های دفاعی است. برای مثال، ممکن است بودجه دفاعی یک کشور، این قابلیت را فراهم کند که در یک درگیری بزرگ به‌عنوان بخشی از یک ائتلاف بین‌المللی شرکت کند یا مثلاً در سه عملیات کوچک تا متوسط شرکت کند. چنین رویکردی محدودیت‌های تمرکز بر ورودی‌ها را نشان می‌دهد. دومین اصل اقتصادی، جایگزینی است. این نشان می‌دهد که ابزارهای جایگزین برای دستیابی به حفاظت وجود دارد. برای مثال، امکان جایگزینی بین افراد غیرنظامی و نظامی بالگردهای تهاجمی و تانک‌ها، بین موشک‌های کروز و هواپیماهای جنگی سرنشین دار، بین نیروی هوایی و نیروی زمینی و بین نیروهای هسته‌ای و متعارف وجود دارد. سومین اصل اقتصادی، رقابت به‌عنوان مکانیسمی برای دستیابی به کارایی است. در اینجا، فرصت‌هایی برای معرفی یا گسترش رقابت برای خرید تجهیزات دفاعی مانند خرید از خارج از کشور به‌جای یک پایگاه صنعتی دفاع ملی و برون‌سپاری نظامی وجود دارد (7: Hartley, 2007). از این رو، می‌توان استدلال نمود که اقتصاد دفاعی، ابزارهای اقتصاد را برای مطالعه دفاع به کار می‌برد. هنگام به‌کارگیری این ابزارها، اقتصاددانان دفاعی باید روش‌های اقتصادی، اعم از نظری و تجربی را

با مسائل و سیاست‌های دفاعی تطبیق دهند و جنبه‌های نهادی را که مشخصه بخش دفاعی است، در نظر بگیرند (Sandler and Hartley, 2007: 611).

تا آنجا که می‌توان استدلال کرد، اقتصاد دفاع یک پیشرفت جالب در زمینه اقتصاد و مطالعات استراتژیک است. این شامل کاربرد دانش و اصول اقتصادی در برنامه‌ریزی و اجرای دفاع است (Sunday and Emmanuel, 2021: 3). در این رابطه، هنری کیسینجر، تأثیرات «دکترینال»، «فناوری» و «مالی» را بر استراتژی نظامی مقایسه می‌کند و نتیجه می‌گیرد که عوامل مالی و همچنین تکنولوژیک، نسبت به دکترین نظامی بیش از حد تأثیرگذار بوده است. در این راستا، تحقیق و توسعه فناوری برای هر کشوری که صنعت دفاعی خود را توسعه می‌دهد و آرزوی دستیابی به استقلال را دارد، جنبه‌های مهمی در تهیه تجهیزات نظامی است (Yulivan, 2021: 78). این به معنای اجرای برخی دکترین‌های اعلام شده بدون توجه به هزینه نیست. اقتصاد بیشتر به تخصیص منابع، آموزه‌ها و تکنیک‌های انتخاب می‌پردازد تا بیشترین بهره را از منابع موجود ببرد. صرفه‌جویی در این معنا ممکن است به معنای هزینه کمتر برای برخی چیزها و هزینه بیشتر برای برخی دیگر باشد (Hitch and McKean, 1960: 2). در واقع تقویت صنعت دفاعی، از طریق یک سیاست صنعتی قوی و متمرکز، یک استراتژی قابل دوام برای درون‌زایی فناوری‌های حیاتی است. این استراتژی مستلزم ایجاد یک سیاست صنعتی قوی با تمرکز بر توسعه و تقویت صنعت دفاع ملی است؛ بنابراین لازم است دستور کار تحقیقاتی ترتیبات و حکمرانی نهادی متمرکز بر این بخش پیش برود (Ambros, 2017: 149). با توجه به مطالب فوق، می‌توان استدلال کرد که مقاومت در ابعاد اقتصادی، تأکید بر مشارکت مردم، خصوصی‌سازی و عدم اتکا به کنترل‌های دولتی، پیشرفت صنایع دفاعی کشور از طریق حمایت از اقتصاد دانش‌بنیان و نخبگان فکری و ... از لوازمات اقتصاد دفاع محسوب می‌شود.

شکل ۱: ابعاد مختلف اقتصاد دفاع

منبع: یافته‌های تحقیق

ب) اقتصاد دفاع و امنیت ملی

اقتصاد دفاع یک مطالعه اقتصادی است که بررسی می‌کند، پدیده‌های مختلف مرتبط با مدیریت پتانسیل و استفاده از منابع ملی به نفع کشور، برای تحقق شکوفایی اقتصاد مردم و امنیت ملی لازم است (Prasetyadji et al, 2020: 149). اقتصاد دفاع از مجموعه چندبُعدی مسائلی که هر کشور باید در هنگام تأمین امنیت ملی خود به آن بپردازد، سرچشمه می‌گیرد و در آن گنجانده شده است. با به‌کارگیری مفاهیم و روش‌های اقتصادی، تلاش می‌شود تا این تنوع عظیم پرسش‌های مرتبط با امنیت را ارزیابی کند و بفهمد که امنیت هر کشور چگونه با امنیت همه ملت‌ها در نظام بین‌الملل تعامل دارد و متناسب است. در اقتصاد دفاع، سؤالات جامعی از جمله امنیت چه تعریفی دارد؟ چگونه کمبود منابع، توزیع و مرحله توسعه اقتصادی بر امنیت قابل حصول هر کشور در نظام بین‌الملل تأثیر می‌گذارد. روابط بین بخش‌های دفاعی و اقتصادهای ملی در داخل و بین کشورها؛ کارایی در تأمین امنیت؛ ساختارهای تشویقی تعارض را ترویج یا حل می‌کند؟ آیا ترتیبات نهادی، صلح، ثبات و برابری را ترویج یا به تأخیر می‌اندازد؟ (McGuire, 1995: 13). چرا که اقتصاد دفاع، حوزه مدیریت اقتصاد ملی مربوط به اثرات اقتصادی مخارج نظامی، مدیریت اقتصاد در زمان جنگ و مدیریت بودجه نظامی در زمان صلح است (Kennedy, 2023).

در این زمینه، مک‌گوایر ادعا می‌کند که هر کمکی که ما می‌توانیم در درک دفاع و امنیت، چه در سطح ملی و چه جهانی داشته باشیم، مستلزم اعمال این اصول است: اول از همه، دفاع، تحت حاکمیت قانون آهنین کمبود منابع، حتی برای «ثروتمندترین» گروه کشورها است؛ دوم، اقتصاد دفاع به‌عنوان یک پروژه هنجاری، همیشه شامل دغدغه‌ای برای کارایی و بسیاری از سؤالات مفهومی، اندازه‌گیری و اجرایی پیرامون آن است؛ سوم، اقتصاد دفاع باید همیشه نسبت به نقش مشوق‌ها، نقش خودمان، متحدان، دشمنان و احتمال تأثیرگذاری بر آن مشوق‌ها برای منافع بلندمدت ما هوشیار باشد. یک نمونه خاص از مشوق‌ها به‌ویژه مربوط به امنیت و دفاع، وابستگی متقابل بین اقدامات خود و دیگران است (Mcguire, 2007:630). از طرف دیگر، ثبات، ایمنی، حفاظت و رهایی از ترس، تهدید و درگیری به‌عنوان برخی از موضوعات اصلی در نظر گرفته می‌شود که سیاست و ادبیات دانشگاهی در تعریف امنیت ملی مورد بررسی قرار می‌دهند (Retter et al, 2020: 2). به‌طوری که در نیمه دوم قرن بیستم، یک محیط امنیتی بین‌المللی که به‌سرعت در حال تحول است، تهدیدها و خطرات جدیدی را به وجود آورده است که نیاز به گسترش مفهوم امنیت ملی برای پوشش این چالش‌های جدید را ایجاد کرده است؛ بنابراین، امنیت ملی اکنون نه تنها امنیت نظامی، بلکه حوزه‌های امنیت اقتصادی، امنیت دولتی و عمومی، امنیت غذایی، دفاع سایبری، امنیت انسانی، امنیت محیطی و ... را در برمی‌گیرد. در این حوزه‌های امنیتی، اهمیت امنیت اقتصادی افزایش یافته است (Constantinescu, 2014). از نظر اقتصادی، امنیت به معنای نبود یا کاهش ریسک و پیش‌بینی‌پذیری رویدادهای آینده است (Zingel, 2010: 87). تا آنجا که امروزه، اهمیت و تأثیر اقتصاد بر امنیت ملی بسیار متداول شده است. در این زمینه، رونیس در تعریفی اعتقاد دارد که امنیت ملی «می‌تواند شامل هر چیزی که به قدرت ملت می‌افزاید، مانند قدرت زیرساخت‌های کشور، قوانین قوی اجتماعی و اخلاقی، حاکمیت قانون، دولت با ثبات، نهادهای اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و رهبری» اطلاق شود (Nash-Hoff, 2012). از این‌رو، بنیاد هر جامعه برای دستیابی به امنیت فردی و جمعی خود تلاش می‌کند. برای دستیابی به این هدف، دستیابی و حفظ ایمنی ضروری است. مطالعات نشان داده‌اند که یک شرط برای تأمین امنیت ملی، شکل‌گیری سطح مناسبی از تاب‌آوری داخلی دولت است که مبنای آن تاب‌آوری اقتصادی، حاکمیت قانون، زیرساخت‌های مدرن، آموزش و پزشکی است (Bondarenko, 2021: 87).

به‌طور کل، رابطه بین قدرت اقتصادی و دفاع ملی یک رابطه پیچیده و چندوجهی است که ملاحظات اقتصادی و امنیتی نقش مهمی در شکل دادن به رفاه کلی یک کشور ایفا می‌کنند. از یک سو، یک اقتصاد قوی می‌تواند منابع و توانایی‌های لازم را برای یک ملت برای دفاع در برابر تهدیدات خارجی و حفظ استقلال خود فراهم کند. از سوی دیگر، نگرانی‌های امنیت ملی نیز می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر عملکرد اقتصادی یک کشور داشته باشد، زیرا ترس از درگیری یا بی‌ثباتی می‌تواند سرمایه‌گذاری و تجارت را منصرف کند و منجر به رشد اقتصادی کندتر شود. در این راستا، یکی از راه‌های کلیدی که در آن قدرت اقتصادی به امنیت ملی کمک می‌کند، توانایی تأمین مالی و حفظ تلاش‌های نظامی و دفاعی است. کشوری با اقتصاد قوی، بهتر می‌تواند در آموزش، تجهیزات و فناوری مورد نیاز برای حفاظت از شهروندان و تمامیت ارضی خود سرمایه‌گذاری کند. اقتصاد ضعیف نه تنها بر قابلیت‌های نظامی سستی، بلکه بر ابزارهای غیرنظامی قدرت ملی مانند دیپلماسی و اطلاعات و همچنین بر توانایی یک دولت برای ساخت سلاح و جنگیدن تأثیر می‌گذارد. به‌طوری که حفظ یک اقتصاد قوی نه تنها برای رفاه شهروندان مهم است، بلکه برای امنیت کشور نیز ضروری است. یک اقتصاد قوی، این امکان را پدید می‌آورد تا بتوان در توانایی‌ها و منابع لازم برای دفاع از خود و منافع خود سرمایه‌گذاری کرد. علاوه بر تأمین مالی تلاش‌های نظامی و دفاعی، قدرت اقتصادی نیز می‌تواند به یک کشور کمک کند تا در برابر بحران‌ها و بلایا واکنش بهتری نشان دهد. یک اقتصاد قوی بالشتکی در برابر تأثیرات اقتصادی رویدادهای غیرمنتظره مانند بلایای طبیعی یا بیماری‌های همه‌گیر فراهم می‌کند. این امر به‌ویژه برای کشورهای کوچک یا در حال توسعه که ممکن است در مواقع بحران، منابع مشابهی نداشته باشند، اهمیت دارد (Kashif Farooq, 2023). با توجه به مطالب فوق و در شرایط جهانی شدن و یکپارچگی بیشتر اقتصادی در دهه‌های اخیر، رابطه بین اقتصاد و امنیت ملی به‌طور فزاینده‌ای به هم مرتبط شده است (Bondarenko, 2021: 87).

شکل ۲: الگوی اقتصاد دفاع و امنیت ملی

منبع: یافته‌های تحقیق

برای جمهوری اسلامی ایران، این ارتباطات متقابل، فرصت‌ها و تهدیدهای بالقوه‌ای را برای امنیت ملی کشور پدید می‌آورند. تا آنجا که ماهیت باز و به هم پیوسته اقتصاد کشور، آسیب‌پذیری‌هایی را در برابر تهدیدات بالقوه داخلی و خارجی ایجاد کرده است؛ بنابراین، به نظر می‌رسد که ارائه الگویی از اجزای مختلف، با تأکید بر اقتضائات و شرایط داخلی جمهوری اسلامی ایران، در قالب منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای ضروری است.

روش تحقیق

از آنجا که پژوهش حاضر، به دنبال توصیف و اکتشاف عوامل ارتقای اقتصاد دفاع در نظام دینی بر اساس منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای می‌باشد، پژوهشی توصیفی-اکتشافی و دارای هدفی کاربردی است. علاوه بر این هدف دارای جنبه بنیادی نیز می‌باشد که از آن به‌عنوان تحقیقات مبنایی یا پایه‌ای یاد می‌شود، چرا که در جست‌وجوی کشف حقایق و واقعیت‌ها و شناخت مفاهیم مرتبط با اقتصاد دفاع بوده که مرزهای دانش عمومی بشر را توسعه می‌دهد، قوانین علمی را کشف نموده و به تبیین ویژگی‌ها و صفات آن می‌پردازد. با این وجود، روش پژوهش حاضر، توصیفی-تحلیلی است و ابزار گردآوری اطلاعات به‌صورت مطالعات

کتابخانه‌ای و اسنادی صورت گرفته است. به طوری که تحقیق پیش‌رو در شناسایی مفاهیم نظری و تعاریف ادبیات موجود از توصیف به مثابه روش بهره می‌گیرد و در عملیاتی کردن و شناسایی عوامل ارتقای اقتصاد دفاع در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای از تحلیل استفاده می‌نماید. با این حال از حیث روش تحلیل داده‌ها، پژوهش حاضر از روش تحلیل مضمون استفاده می‌کند. تحلیل مضمون، از جمله روش‌های تحلیل کیفی است که برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی مورد استفاده قرار می‌گیرد. این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (شیخزاده و همکاران، ۱۳۹۰: ۴). به منظور دقت و سرعت بیشتر در پژوهش، سازمان‌دهی بهتر داده‌ها و خروجی واضح، از نرم‌افزار تحقیق کیفی MaxQDA استفاده شده است.

از آنجا که هدف پژوهش حاضر، شناخت الگوی تحلیلی «اقتصاد دفاع» با استفاده از مضامین برگرفته از داده‌های به دست آمده از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای می‌باشد، بنابر این روش تحلیل مضمون برای این پژوهش انتخاب شده است. فرایند کامل تحلیل مضمون بیانات ایشان، از سه مرحله کلان تشکیل می‌شود: ۱. تجزیه و توصیف متن؛ ۲. تشریح و تفسیر متن؛ ۳. ادغام و یکپارچه کردن مجدد متن. در حالی که همه این مراحل با تفسیر و تحلیل همراه است، اما در هر مرحله از تحلیل، سطح بالاتری از انتزاع به دست می‌آید (شیخزاده و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۷۷).

تحلیل مضمون اقتصاد دفاع در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای

برای شناخت الگوی تحلیل مضمون «اقتصاد دفاع» در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، سه مرحله اصلی باید طی شود. در این رابطه کلیدواژه اقتصاد دفاع مورد مطالعه و تحلیل قرار می‌گیرد. در این زمینه، با مراجعه به گزینه «آرشیو موضوعی» از بخش «بیانات»، در پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای، تعداد ۳۵۱ نتیجه در موضوع اقتصاد دفاع، مرتبط با منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای نمایش داده می‌شود. در نخستین مرحله بعد از مطالعه و مذاقه در ۳۵۱ داده متن اصلی، برای ۲۰ مورد از این داده‌ها، با استفاده از تجزیه و تنظیم دقیق متن، مضمون‌های پایه‌ای از طریق کدگذاری استخراج شده است. این مضامین پایه‌ای در واقع همان مضامینی

هستند که با خواندن متن اصلی، مستقیماً به ذهن متبادر می‌شود. در مرحله بعد تلاش می‌شود، در جهت یافتن مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر، این مضامین پایه‌ای بازآرایی شده تا در انتها شبکه‌های مضمونی مورد نظر ترسیم شود. در واقع در این مرحله از تحلیل مضمون سعی می‌شود با سازمان‌دهی مجدد مضامین اولیه به مضامین انتزاعی‌تری دست یابیم که ما را به مضمون‌های اصلی‌تر، فراگیرتر و مرکزی‌تر رهنمون سازد (ردادی، ۱۳۹۴: ۶۷). در گام بعد، پس از بازبینی و تصحیح چندباره شبکه مضامین اعتماد اجتماعی، از تعداد ۲۰ مضمون پایه‌ای، نهایتاً ۴ مضمون فراگیر به‌عنوان مضامین اصلی‌تر و مرکزی‌تر به دست آمد. برای بالاتر بردن دقت و سرعت در کدگذاری، سازگاری بهتر با زبان فارسی و نیز خروجی اطلاعات گویا به نسبت دیگر نرم‌افزارهای تحلیل مضمون، از نرم‌افزار رایانه‌ای MaxQDA بهره گرفته شده است.

جدول ۱: تبدیل مضامین مربوط به اقتصاد دفاع در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای

ردیف	مضامین پایه‌ای	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
۱	هیچ کشوری بدون تحقیقات به برتری نظامی و هیچ برتری دیگری دست پیدا نمی‌کند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۶/۰۳/۰۳)		
۲	در دنیایی که قدرت‌های «زورگو، سلطه‌گر و دارای کمترین جوهره اخلاق، وجدان و انسانیت» حاکم هستند و از تجاوز به کشورها و کشتار انسان‌های بی‌گناه هیچ ابایی ندارند، توسعه صنایع دفاعی و تهاجمی کاملاً طبیعی است، زیرا این قدرت‌ها تا اقتدار کشور را احساس نکنند، امنیت تأمین نخواهد شد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۵/۰۶/۱۰)	توسعه ابعاد فنی و تحقیقاتی صنایع نظامی، باعث افزایش قدرت دفاعی و امنیت کشور خواهد شد	افزایش قدرت نظامی، باعث تأمین امنیت جمهوری اسلامی ایران به‌مثابه بالاترین ارزش انسانی و الهی است
۳	یکی هم مسئله فنی ما و ابزارهای ما است، همین کارهایی که دارند می‌سازند، همین موشکی که از آن رونمایی کردند؛ این‌ها مهم		

ردیف	مضامین پایه‌ای	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
	<p>است، این‌ها خیلی مهم است، این‌ها در حفظ امنیت کشور خیلی تأثیر دارد. اینکه کشور بتواند از خودش دفاع کند و این را دیگران بدانند که این قدرت دفاعی در کشور هست، این خیلی مهم است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۵/۰۶/۰۳).</p>		
۴	<p>سرفصل دیگری که می‌خواهم مطرح کنم مسئله امنیت است. خب، بحمدالله کشور امروز یک سپر امنیتی محکمی دارد و این به‌خاطر زحمات نیروهای نظامی ما و نیروهای امنیتی ما است؛ باید واقعاً از این‌ها تشکر کرد و این‌ها را تقویت کرد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۵/۰۶/۰۳)</p>	نیروی نظامی حافظ امنیت مرزها و فضای عمومی کشور هستند	
۵	<p>امنیت، بستر و فضای اساسی و لازم و حیاتی برای همه کارهاست. علم، پیشرفت، تکنولوژی، ثروت و معنویت در سایه امنیت حاصل خواهد شد. نیروهای مسلح نظام جمهوری اسلامی ایران، حافظان امنیت‌اند؛ وظیفه خود را حفظ امنیت مرزهای کشور و فضای عمومی کشور می‌دانند و این امتیاز بزرگی است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۰/۰۷/۲۱)</p>		
۶	<p>آن انسانی که در راه دفاع از ملت و کشور و عدالت و حقیقت و ایستادگی در مقابل تجاوز و زورگویی و دست‌اندازی مراکز قدرت جهانی وارد میدان می‌شود، برای ارزش می‌جنگد. اگر هیچ‌کس هم او را نشناسد و گمنام بمیرد و گمنام بماند، در ملکوت آسمان‌ها فرشتگان الهی او را با سر انگشت به هم نشان می‌دهند؛ او</p>		دفاع از ارزش‌های اسلامی توسط حافظان امنیت، از بالاترین ارزش‌های

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه‌ای	ردیف
	انسانی و الهی محسوب می‌شود	<p>نمی‌میرد: «و لا تحسبنَ الَّذِینَ قَتَلُوا فِی سَبِیلِ اللَّهِ اَمْواتًا؛ این‌ها را مرده مپندارید؛ این‌ها زندگان جاوید و منبع الهام‌اند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۳/۷/۲۲)</p> <p>نظامی در فرهنگ اسلامی، انسانی است که با معرفت و آگاهی از برترین ارزش‌ها دفاع جانانه می‌کند. این دفاع به معنای به میدان آوردن جان و هستی و سلامت خود و به معنای فداکاری است و آن چیزی که این دفاع به خاطر آن انجام می‌گیرد، والاترین ارزش‌های انسانی و الهی است. استقلال و سربلندی و افتخار و هویت و شخصیت ذاتی و دینی و ارزش‌های مورد اعتماد یک ملت، مورد دفاع قرار می‌گیرد. برای این‌هاست که یک نظامی با جان و هستی خود وارد میدان می‌شود. بنابر این این نظامی در عرف اسلامی «مجاهد» است. جهاد یعنی تلاش و کوشش در راه ارزش‌های والا و برای همین است که «انَّ الْجِهَادَ بَابٌ مِنْ ابْوَابِ الْجَنَّةِ»؛ جهاد دری از درهای بهشت است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۳/۷/۲۲)</p>	۷
تاب‌آوری اقتصادی، از ویژگی‌های جهادی و اسلامی ایران در برابر تحریم‌های	تاب‌آوری اقتصادی، از راهبردهای موفق در برابر تحریم‌های	در حرکت غنی‌سازی هسته‌ای بخش مهم و دشوار، حرکت از سه درصد و چهار درصد به بیست درصد است. بخش دشوار و مهم، این قسمت ۵/۳ درصد تا بیست درصد است. این راه دشوار را جوان‌های ما رفتند و [سوخت] بیست درصد را تولید کردند و صفحه سوخت	۸

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه‌ای	شماره
اقتصادی دشمنان است	اقتصادی دشمنان جمهوری اسلامی ایران است	را تولید کردند؛ این یکی از دستاوردهای ما بود. ما با این روحیه وارد مذاکره شدیم. راهبرد ایستادگی و تاب‌آوری در مقابل فشارها جواب داد. آمریکایی‌ها اذعان کردند که تحریم اثری ندارد، همچنان‌که اشاره کردند؛ این کاملاً تحلیل درستی است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۴/۰۴/۰۲)	
		با وجود موارد منفی در اقتصاد، در همین حوزه نیز نشانه‌های موفقیت وجود دارد که یک نمونه آن تاب‌آوری اقتصاد کشور در برابر تحریم‌های بی‌سابقه است. یک نمونه دیگر از موفقیت‌ها، پیش‌رفتن صحیح و روان جریان مدیریت کشور است و برخلاف برخی کشورهای دیگر و با وجود همه دشمنی‌ها، مدیریت کشور به صورت قانونی و بدون نیاز به اقدامات خارج از روال، دست به دست شده است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۱/۰۱/۲۳)	۹
		با وجود این تحریمی که علیه کشور ما شده - که خب تحریمی که برای ما وجود داشت و هنوز هم وجود دارد، تحریم بی‌سابقه‌ای است؛ خودشان هم گفته‌اند که از اوّل تاریخ، چنین تحریمی علیه هیچ کشوری نشده - اقتصاد ما شکست نخورد، برخلاف پیش‌بینی‌هایی که خارجی‌ها می‌کردند و می‌گفتند ایران ورشکسته خواهد شد؛ نخیر، اقتصاد سرپا ماند. تاب‌آوری اقتصاد یک موفقیت بزرگ است (خامنه‌ای،	۱۰

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه‌ای	ردیف
		بیانات، ۱۴۰۱/۰۱/۲۳	
	از خصیصه نظام جمهوری اسلامی ایران، تاب‌آوری به واسطه روحیه جهادی و اسلامی است	<p>امروز یکی از نیازهای اساسی کشور مجهز شدن جوانان به سلاح‌های جنگ نرم است که عبارت‌اند از: ارتقا و تعمیق قدرت روحی، فکری و معنوی جوانان و شناخت صحیح از معارف فاطمی و معارف اهل‌بیت علیهم‌السلام، تاب‌آوری ملت ایران در برابر فشارهای غول وحشی آمریکا که ناظران جهانی را به حیرت واداشته است، به برکت همین معارف است. در چنین شرایط سختی، همه، حضور ملت مقاوم ایران را در راه‌پیمایی ۲۲ بهمن و قبل از آن در تشییع سردار سلیمانی دیدند و این تاب‌آوری واقعاً حیرت‌انگیز است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۸/۱۱/۲۶)</p>	۱۱
		<p>نظام جمهوری اسلامی یک واقعیتی است که وجود دارد روی زمین؛ وعده نیست که «حالا خواهیم کرد»؛ نه این نظامی است که به وجود آمده و به نظر من مهم‌تر از پدید آمدن نظام اسلامی، تاب‌آوری نظام اسلامی است. نظام اسلامی تاب‌آورد در مقابل این دشمنی‌ها، این حملات، این ضربه‌های گوناگون؛ تاب‌آوری توانست تحمل کند، توانست ایستادگی کند، توانست بماند و توانست قوی بشود (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۱/۰۶/۱۲)</p>	۱۲
	شرکت‌های دانش‌بنیان با	یک مسئله مهم این است که دستگاه‌های دولتی ما اختراعات و ثبت اختراعات را رصد کنند و	۱۳

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه‌ای	شماره
	<p>به‌کارگیری استعداد‌های نخبگان، به‌منظور رفع مشکلات اقتصادی کشور، باید از اولویت مسئولان تلقی شود</p>	<p>خود آن‌ها به سراغ صاحبان اختراعات و نخبگان فکری بروند و از آن‌ها بخواهند که همکاری کنند، کمک کنند تا آن‌ها بتوانند بیایند در ایجاد یک شرکت دانش‌بنیان در آن بخش مورد نظر سهم شوند. دستگاه‌های ما نشینند که مخترعان به آن‌ها مراجعه کنند، کار بیفتد توی پیچ‌وخم‌های اداری و بوروکراسی و مشکلاتی که وجود دارد، این‌ها یقیناً شوق‌ها و استعدادها را تضعیف خواهد کرد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۰۵/۰۸)</p>	
		<p>یکی از تجربه‌های خوب، همین شرکت‌های دانش‌بنیان است [برای] شرکت‌های دانش‌بنیان سازوکاری به وجود آمد که موجب شد افرادی که بااستعداد بودند، نخبه بودند، توانایی داشتند، انگیزه داشتند، بیایند و هزاران شرکت دانش‌بنیان را به وجود بیاورند، رشد تولید را بالا بردند، کمک کردند؛ این شرکت‌ها خیلی تأثیر داشت و البته باید افزایش هم پیدا کند. خود این دانش‌بنیان کردن کارها یک برنامه‌ریزی لازم دارد. کدام بخش‌ها باید دانش‌بنیان شوند؟ مثلاً حالا فرض کنید بخش نفت یا بخش کشاورزی باید دانش‌بنیان شود؛ چه جوری؟ با چه برنامه‌ای؟ ... اگر ما این طراحی را بتوانیم درست انجام دهیم، این مشکل برطرف خواهد شد. نقشه راه دانش‌بنیان کردن اقتصاد ملی و برنامه عملیاتی کردن آن را مسئولین محترم در</p>	۱۴

مضمین فراگیر	مضمین سازمان‌دهنده	مضمین پایه‌ای	ردیف
		دولت باید تهیه کنند، به مردم هم اطلاع بدهند و زمینه مشارکت آن‌ها را فراهم کنند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۲/۰۱/۲۵)	
		حرف امروز من این است که برای رشد اقتصاد کشور و اصلاح امور اقتصادی کشور، به‌طور قاطع باید به سمت اقتصاد دانش‌بنیان حرکت کنیم؛ خلاصه عرض امروز ما این است. «اقتصاد دانش‌بنیان» یعنی چه؟ یعنی اینکه دانش و فناوری پیشرفته نقش‌آفرینی فراوان و کاملی داشته باشد در همه عرصه‌های تولید. «همه عرصه‌های تولید» که عرض می‌کنیم، یعنی حتی انتخاب آن کار تولیدی، چون لزومی ندارد که انسان همه کارهای تولیدی را انجام دهد. انتخاب آن کار تولیدی هم [باید] برخاسته از نگاه دانشی و بینشی و علمی باشد؛ این معنای اقتصاد دانش‌بنیان است که در همه عرصه‌های اقتصاد دخالت داشته باشد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۱/۰۱/۰۱)	۱۵
اقتصاد دانش‌بنیان، با حمایت مسئولان، باعث تقویت اقتصاد دفاع کشور می‌شود		این بخش شرکت‌های دانش‌بنیان و فعالیت‌های اقتصادی دانش‌بنیان خیلی جاده باز و امید بخشی است. زمینه بسیار خوبی است ما استعداد‌های برجسته‌ای داریم که می‌توانند در این مورد کمک کنند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۰۶/۰۲)	۱۶
		قوی شدن یک ملت فقط به این نیست که	۱۷

ردیف	مضامین پایه‌ای	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
	<p>تسلیمات جنگی پیشرفته‌ای داشته باشد؛ البته تسلیمات هم لازم است اما فقط با تسلیمات هیچ ملتی قوی نمی‌شود. من وقتی نگاه می‌کنم سه عنصر را پیدا می‌کنم که دو عنصر از آن‌ها همین دو نقطه‌ای است که در پیام عرض کرده‌ام؛ این سه عنصر اگر مورد توجه قرار گرفتند، یک ملت قوی می‌شود یکی اقتصاد، یکی فرهنگ و سومی علم و دانش. درباره دانش در این ده دوازده سال گذشته حرف‌های زیادی زده شد و بحمد الله اثر کرد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۳/۰۱/۰۱).</p>	<p>تکمیل چرخه علم تا ثروت و قوی شدن اقتصاد یک کشور، متضمن حرکت به سمت دانش و علم است</p>	
۱۸	<p>اگر ما ان‌شاءالله بتوانیم بنیان‌گذاری کارهای اقتصادی بر پایه دانش را پیش ببریم و به وجه غالب اقتصاد کشور تبدیل کنیم، این نه تنها به کشور قدرت اقتصادی خواهد داد، بلکه قدرت سیاسی هم خواهد داد، قدرت فرهنگی هم خواهد داد. وقتی یک کشوری احساس کرد که با علم خود، با دانش خود می‌تواند زندگی خود را و ملت خود را اداره کند و به دیگر ملت‌ها خدمت برساند، احساس هویت می‌کند، احساس شخصیت می‌کند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۰۵/۰۸)</p>		
۱۹	<p>امروز شرایط کشور از لحاظ پیشرفت علمی به‌گونه‌ای است که می‌توانیم رسیدن به اقتصاد دانش‌بنیان را با بلندپروازی جزو اهداف خود قرار دهیم. اقتصاد دانش‌بنیان از مهم‌ترین</p>		

ردیف	مضامین پایه‌ای	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
	زیرساخت‌های اقتصادی هر کشور است و اگر این موضوع مورد توجه جدی قرار گیرد، قطعاً چرخه علم تا ثروت تکمیل خواهد شد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰)		
۲۰	به نظر من یکی از بخش‌های مهمی که می‌تواند این اقتصاد مقاومتی را پایدار کند، همین شرکت‌های دانش‌بنیان است. این یکی از بهترین مظاهر و یکی از مؤثرترین مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی است؛ این را باید دنبال کرد(خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۰۵/۰۸)	شرکت‌های دانش‌بنیان از مؤثرترین	
۲۱	کاهش وابستگی به نفت یکی دیگر از الزامات اقتصاد مقاومتی است. اگر بتوانیم از همین فرصت که امروز وجود دارد استفاده و تلاش کنیم نفت را با فعالیت‌های اقتصادی درآمدزای دیگر جایگزین کنیم بزرگ‌ترین حرکت مهم را در زمینه اقتصاد انجام داده‌ایم امروز صنایع دانش‌بنیان از جمله کارهایی است که می‌تواند این خلأ را تا میزان زیادی پر کند(خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۰۵/۰۳)	مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی محسوب می‌شود	
۲۲	مسئله فقط این نیست که ما بنگاه‌های اقتصادی را واگذار کنیم و بگوییم واگذار شد، خودمان را خلاص کردیم؛ در کنار این واگذاری، کارهای دیگری لازم است؛ بایستی بخش خصوصی توانمند بشود، باید امکان مدیریت خوب پیدا کند(خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۰/۰۵/۲۶)	واگذاری بنگاه‌های اقتصادی، باعث	تسهیلگری دولت در بخش خصوصی و زمینه‌سازی برای مشارکت مردم، باعث تقویت اقتصاد ملی می‌-
۲۳	بخش خصوصی را باید توانمند کرد؛ هم به	به میدان آمدن	

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه‌ای	شماره
شود	مردم و مدیریت خوب بخش خصوصی می‌شود	فعالیت اقتصادی تشویق بشوند، هم سیستم بانکی کشور، دستگاه‌های دولتی کشور و دستگاه‌هایی که می‌توانند کمک کنند - مثل قوه مقننه و قوه قضائیه - کمک کنند که مردم وارد میدان اقتصاد شوند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۰۵/۰۳)	
	لزوم تسهیلگری دولت در عملکرد بخش خصوصی به‌عنوان اقتصاد مردمی، یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی است	خود اقتصاد مقاومتی شرایط و ارکانی دارد؛ یکی از بخش‌هایش همین تکیه به مردم است؛ همین سیاست‌های اصل ۴۴ با تأکید و اهتمام و دقت و وسواس هرچه بیشتر باید دنبال شود؛ این جزو کارهای اساسی شماست در بعضی از موارد من از خود مسئولین کشور می‌شنوم که بخش خصوصی به خاطر کم توانی‌اش جلو نمی‌آید. خوب باید فکری بکنید برای اینکه به بخش خصوصی توان بخشی بشود؛ حالا از طریق بانک‌ها یا قوانین لازم و مقررات لازم است از هر طریقی که لازم است کاری کنید که بخش خصوصی، بخش مردمی فعال شود به مردم هم باید واقعاً میدان داده شود (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۰۶/۰۲)	۲۴
		مسئله اقتصاد مهم است؛ اقتصاد مقاومتی مهم است؛ البته اقتصاد مقاومتی الزاماتی دارد؛ مردمی‌کردن اقتصاد، جزو الزامات اقتصاد مقاومتی است. این سیاست‌های اصل ۴۴ که اعلام شد می‌تواند یک تحول به وجود بیاورد و این کار باید انجام بگیرد. البته کارهایی انجام	۲۵

ردیف	مضامین پایه‌ای	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
۲۶	<p>گرفته و تلاش‌های بیشتری باید بشود (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۰۵/۰۳)</p> <p>بخش خصوصی را باید کمک کرد. اینکه ما اقتصاد مقاومتی را مطرح کردیم، خب خود اقتصاد مقاومتی شرایطی دارد، ارکانی دارد؛ یکی از بخش‌هایش همین تکیه به مردم است؛ ... بالاخره اقتصاد مقاومتی معنایش این است که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند روبه رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند هم آسیب‌پذیری‌اش کاهش پیدا کند. یکی از شرایطش استفاده از همه ظرفیت‌های دولتی و مردمی است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۰۶/۲۰)</p>		
۲۷	<p>یک بخش مهم از مسائل اقتصادی برمی‌گردد به مسئله تولید داخلی. اگر به توفیق الهی و با اراده و عزم راسخ ملت و با تلاش مسئولان، ما بتوانیم مسئله تولید داخلی را، آنچنان که شایسته آن است، رونق ببخشیم و پیش ببریم، بدون تردید بخش عمده‌ای از تلاش‌های دشمن ناکام خواهد ماند. پس بخش مهمی از جهاد اقتصادی، مسئله تولید ملی است. اگر ما توانستیم تولید داخلی را رونق ببخشیم، مسئله تورم حل خواهد شد؛ مسئله اشتغال حل خواهد شد؛ اقتصاد داخلی به معنای حقیقی کلمه استحکام پیدا خواهد کرد. سهم دولت در این کار، پشتیبانی از تولیدات داخلی صنعتی و کشاورزی است و سهم مردم - که به نظر من از همه‌ی این‌ها مهم‌تر است -</p>	<p>پشتیبانی مردم و دولت از تولید داخلی، باعث افزایش رو به رشد اقتصاد بر اساس سیاست‌های اصل ۴۴ می‌شود</p>	

ردیف	مضامین پایه‌ای	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
	مصرف تولیدات داخلی است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۰۱/۰۱)		
۲۸	البته ما در اعلام و ابلاغ سیاست‌های اصل ۴۴ یک هدف بزرگی را در نظر داشتیم و داریم؛ طبق منطق خود آن اصل، ما بایستی در زمینه مالکیت دولت و فعالیت اقتصادی دولت تجدید نظر می‌کردیم و این تجدید نظر انجام گرفت. با چه هدفی؟ با هدف ایجاد یک اقتصاد رقابتی با حضور بخش خصوصی و سرمایه بخش خصوصی در عرصه اقتصاد کشور محاسبه کردند که مبلغ مورد نیاز برای سرمایه‌گذاری در این پنج سال، سالی حدود ۱۶۰ میلیارد دلار است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۰/۰۵/۲۶)		

تشریح و کشف شبکه مضامین اعتماد اجتماعی

در این بخش، پژوهش حاضر تلاش می‌کند تا با تشریح و کشف شبکه مضامین، نسبت به مؤلفه‌های اساسی اقتصاد دفاع در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای اشاره کند. پس از بازبینی و تصحیح چندباره شبکه مضامین اقتصاد دفاع، از تعداد ۲۸ مضمون پایه‌ای، نهایتاً ۴ مضمون فراگیر به‌عنوان مضامین اصلی‌تر و مرکزی‌تر به دست آمد که در ادامه به بررسی و تحلیل هرکدام از این مضامین پرداخته می‌شود.

۱. افزایش قدرت نظامی، باعث تأمین امنیت جمهوری اسلامی ایران به‌مثابه بالاترین ارزش انسانی و الهی است؛

در گذشته که غالباً تهدید نظامی اصلی‌ترین عامل تهدید امنیت ملی کشورها دانسته می‌شد، تلاش جهت افزایش و تقویت بنیه نظامی و دفاعی وجهه همت دولت‌ها - به‌ویژه دولت‌های جهان سومی - قرار داشت. با این وجود، امروزه نیز، دولت‌های خردورز و هوشیار

که به دنبال امنیت هستند، از جمله ایران، به انجام اقداماتی نظیر تقویت قدرت دفاعی تمایل دارند. در واقع پرآشوب‌تر شدن وضعیت در ساختار منطقه‌ای غرب آسیا، موجب می‌شود تا ایران به‌عنوان یک «بازیگر خردمند»، برپایه بی‌اعتمادی به سایر کشورها، اعم از منطقه‌ای یا فرامنطقه‌ای، درصدد تأمین امنیت ملی خود از طریق حفظ و افزایش قدرت نسبی‌اش باشد. به عبارت بهتر، بیشینه‌سازی قدرت نظامی توسط ایران با هدف افزایش قدرت بازدارندگی و تأمین امنیت کشور انجام می‌شود و قدرت هدف نیست، بلکه وسیله‌ای برای دستیابی به هدف است (farsi.khamenei.ir). تا آنجا که می‌توان استدلال کرد به‌منظور حفظ ثبات و امنیت ملی ایران، تقویت بنیه نظامی و تلاش جهت مسلح شدن به جنگ‌افزار باید در اولویت قرار گیرد. بدیهی است برخورداری از توان و نیروی دفاعی قوی به‌منظور دفع تجاوزات احتمالی، امری عقلانی و اسلامی است (عطارزاده، ۱۳۷۷). با بررسی اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای می‌توان دریافت که تقویت صنایع دفاعی و تهاجمی به‌عنوان عامل بازدارندگی در مقابل مطامع و زورگویی‌های کشورهای غربی و در رأس آن آمریکا عمل می‌کند. چرا که این موضوع، باعث افزایش اقتدار و قدرت کشور و در حکم، به‌مثابه سپر امنیتی کشور عمل می‌کند و متصدیان قدرت نظامی، از بالاترین قرب الهی برخوردار می‌شوند.

۲. تاب‌آوری اقتصادی، از ویژگی‌های جهادی و اسلامی ایران در برابر تحریم‌های اقتصادی دشمنان است؛

دو دهه اخیر، جمهوری اسلامی ایران با تشدید تحریم‌های اقتصادی علیه جمهوری اسلامی ایران بوده است. وجه اشتراک اقتصاد مقاومتی به مفهوم «توانمندسازی اقتصاد ملی در مقابل تغییرات، مخاطرات و تهدیدهای داخلی و خارجی بر سر راه پیشرفت و دستیابی به اهداف چشم‌انداز کشور و استفاده از فرصت‌های آن‌ها» با متون علمی رایج در حوزه اقتصاد، تاب‌آوری است. زمانی یک سیستم اجتماعی تاب‌آور است که بتواند مخاطرات موقت یا دائم را جذب کرده و خود را با شرایط به‌سرعت در حال تغییر انطباق دهد، بدون اینکه کارکرد خود را از دست بدهد (غیاثوند و عبدالشاه، ۱۳۹۴: ۷۹). از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، با وجود چندین دهه از تحریم‌های ظالمانه آمریکا و متحدانش علیه جمهوری اسلامی ایران، آنچه توانست این همه‌ها را دفع کند و موجب حیرت جهانیان گردد، تاب‌آوری اقتصادی منبعث

از روحیه جهادی و اسلامی اقشار مختلف جامعه بوده است که ایران را در مسیر موفقیت قرار داده است؛

۳. اقتصاد دانش‌بنیان با حمایت مسئولان، باعث تقویت اقتصاد دفاع کشور می‌شود؛

از نیمه قرن بیستم، دانش به مهم‌ترین عامل تحول در وجوه مختلف حیات بشر بدل شده است، این دگرگونی‌ها در ساحت اقتصاد و دفاع به ظهور الگوهای اقتصاد دانش‌بنیان و دفاع دانش‌بنیان انجامید و متعاقباً قدرت ملی سیمای جدیدی یافت. از طرف دیگر، بررسی ارتباط میان اقتصاد دانش‌بنیان، دفاع دانش‌بنیان و قدرت ملی نشان از درهم‌تنیدگی این سه مفهوم با هم دارد. وقوع انقلاب نوین مبتنی بر دانش منجر به دگرگونی در اقتصاد و دفاع و متعاقب آن قدرت ملی شده است. بدین معنا که با تغییر در عناصر مزیت بخش میان افراد، بنگاه‌ها و جوامع و ظهور فناوری‌ها و شیوه‌های تولید نوین، چرخه‌های نوآوری جدیدی محقق گشته‌اند که برتری اقتصادی سازمان‌ها و کشورها در گرو دستیابی و تسلط بر آن‌هاست. همین مسئله در مورد بخش دفاع و توانمندی نظامی نیز صادق است (حسینی و ریزوندی، ۱۴۰۱: ۱۲۳ و ۱۴۱). از رهگذر اندیشه اقتصاد دفاع آیت‌الله خامنه‌ای مستفاد می‌شود که اهمیت به نخبگان برای رشد علمی کشور و توجه به مسئله فرار مغزها و جلوگیری از آن و درنهایت، اهمیت دادن به نیروی انسانی ارزشمند و بااستعداد در داخل کشور، باید از دغدغه‌های مسئولان کشور باشد؛ زیرا اقتصاد دانش‌بنیان در همه‌ی عرصه‌های اقتصاد اعم از تجهیزات نظامی، خودکفایی در محصولات استراتژیک تأثیرگذار بوده و به عرصه‌ای برای تقویت اقتصاد دفاع کشور تعین می‌یابد.

۴. تسهیلگری دولت در بخش خصوصی و زمینه‌سازی برای مشارکت مردم، باعث تقویت اقتصاد ملی می‌شود

حکمرانی در واقعیت امروزی خود، مفهومی به مراتب پیچیده و چندوجهی دارد. عبور از دایره سنتی دولت، افزایش نقش بخش خصوصی و نهادهای مدنی در اجرای سیاست‌های دولتی، توزیع عمودی قدرت در لایه‌های فرا دولتی بین‌المللی و سطوح محلی در کنار توزیع قدرت افقی در انواع سازمان‌های عمومی و شبه‌دولتی مدلی چندلایه و تعاملی از اداره امور جوامع مدرن نشان می‌دهد. این تحولات در کنار تجارب سیاست‌های کوچک‌سازی، آزادسازی و خصوصی‌سازی دولت‌ها، ضرورت وجود نهادهایی به‌منظور تضمین محیط رقابتی

و اجرایی‌سازی سیاست‌های حاکمیتی در بخش خصوصی و عمومی را اثبات می‌کند، نهادهایی که در ادبیات حکمرانی از آن‌ها به «نهاد تنظیم‌گر» تعبیر می‌شود و به‌عنوان بخش جدایی‌ناپذیر از نظام حکمرانی ملی مطرح هستند (امامیان و همکاران، ۱۳۹۷: ۲). موضوعی که می‌تواند موجبات مشارکت مردم را در اقتصاد فراهم نماید. با بررسی نظرات ارزشمند آیت‌الله خامنه‌ای، درمی‌یابیم که قدرت‌سازی مردمی و استفاده از پتانسیل مردم در حل مشکلات اقتصادی بسیار حائز اهمیت است و باید از ظرفیت‌های نیروی انسانی خلاق، جوانان پر انگیزه، نخبگان و صاحبان فکرهای نو در راستای پیشبرد اهداف جمهوری اسلامی ایران استفاده کرد و در این زمینه نقش مسئولان دولتی در رفع و تسهیل عملکرد بخش خصوصی مهم می‌نماید.

نتیجه‌گیری

رابطه بین قدرت اقتصادی و دفاع ملی یک رابطه پیچیده و پویا است که ملاحظات اقتصادی و امنیتی نقش مهمی ایفا می‌کنند. یک اقتصاد قوی می‌تواند منابع و قابلیت‌های مورد نیاز کشور را برای دفاع از خود و پاسخ به بحران‌ها فراهم کند، اما نگرانی‌های امنیت ملی نیز می‌تواند بر عملکرد اقتصادی تأثیر به‌سزایی داشته باشد. عوامل ارتقای اقتصاد دفاع به دلیل اهمیت و تأثیرگذاری بالا در تحکیم بنیان حکومت‌ها و جوامع، همواره مورد نظر اندیشمندان و حاکمان آن جوامع بوده است. اهمیت این مسئله در کشور ایران از آن جهت که رهبری آن را فردی فقیه و اسلام‌شناس بر عهده دارد، بالاتر می‌باشد. در این پژوهش ضمن توضیح و تبیین روش تحلیل مضمون به‌عنوان یک روش تحلیل کیفی داده‌های متنی، بیانات آیت‌الله خامنه‌ای بین سال‌های ۱۳۶۸ تا بهار ۱۴۰۲، با تکنیک تحلیل شبکه مضامین در ارتباط با مؤلفه اقتصاد دفاع مورد بررسی قرار گرفت.

در مورد عوامل ارتقای اقتصاد دفاع باید گفت، بعد از استخراج و مطالعه دقیق ۳۵۱ داده متن اصلی، تعداد ۲۸ مضمون پایه‌ای و اولیه استخراج شد. سپس با سازمان‌دهی مجدد این مضامین پایه‌ای، تجزیه و تحلیل لازم بر روی متن در جهت دستیابی به مضامین انتزاعی‌تر (سازمان‌دهنده و فراگیر) صورت گرفت تا در نهایت ۴ مضمون مرکزی و فراگیر عوامل ارتقای اقتصاد دفاع در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای به دست آمد که عبارت‌اند از:

۱. افزایش قدرت نظامی، باعث تأمین امنیت جمهوری اسلامی ایران به‌مثابه بالاترین ارزش انسانی و الهی است؛
 ۲. تاب‌آوری اقتصادی، از ویژگی‌های جهادی و اسلامی ایران در برابر تحریم‌های اقتصادی دشمنان است؛
 ۳. اقتصاد دانش‌بنیان با حمایت مسئولان، باعث تقویت اقتصاد دفاع کشور می‌شود؛
 ۴. تسهیلگری دولت در بخش خصوصی و زمینه‌سازی برای مشارکت مردم، باعث تقویت اقتصاد ملی می‌شود.
- عوامل فوق در این پژوهش به‌مثابه ارتقای اقتصاد دفاع محسوب می‌شود که با کارویژه‌های خود موجبات فزونی امنیت ملی کشور را فراهم می‌کنند. با این وجود، امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران به نشاط اقتصادی و انعطاف‌پذیری مردم بستگی دارد. تنها از طریق رونق اقتصادی پایدار است که استعداد، منابع و نوآوری لازم برای دستیابی به جاه‌طلبی‌های ملی، حفاظت از زندگی و معیشت مردم و ایفای نقش مثبت و تأثیرگذار در صحنه جهانی را پیدا می‌کنیم.
- همچنین دکتربین دفاعی باید به سمت آینده سوق داده شود، با قدردانی از دستاوردهای مدرن کشورمان در همه عرصه‌های زندگی اجتماعی و سیاسی، برای دنبال‌کردن توسعه عامل نظامی در محیط جهانی، پذیرای هر نوع تغییر باشد. البته، مرزهای منصفانه ممکن برای پیروی و ترکیب تجربیات بین‌المللی در آمادگی برای دفاع از نظریه علمی و طرح عملی، با در نظر گرفتن رویکرد اعتقادی برای انعکاس واقعیت کشورمان، منطبق با شرایط و تحولات با عناصر فرهنگ و تمدن، به‌طور کلی با سطح بالایی از ثبات وجود داشته باشد. امروزه دفاع ملی، اساساً این یک رویکرد جدید است که شامل تعمیم جنبه‌های نظری اجرای یک جنگ دفاعی مدرن و دگرگونی خلاقانه عناصری است که با وضعیت و شیوه‌های نظامی آینده مطابقت دارد، در حالی که زمان و تجربه صلح‌آمیز را در نظر می‌گیرد. اینکه چگونه و تا چه حد این تجربیات یا قبلاً در تئوری یا عمل ما گنجانده شده‌اند به عوامل زیادی بستگی دارد. این امر عمدتاً به کیفیت تمرین و شباهت آن با وضعیت نظامی آینده جهانی و کیفیت تعمیم علمی و دگرگونی خلاقانه تجربه تعمیم‌یافته در تفکر نظری بستگی دارد. تجارب جنگ‌های دیگر کشورها و استفاده خلاقانه از آنها، منبع مهمی برای تدوین دکتربین و استراتژی دفاع ملی

است اما با استفاده از تجربیات جنگ‌های سایر کشورها و همچنین تجربیات فعالیت نظامی آن‌ها در صلح، بازنگری در شرایط واقع‌بینانه مقایسه شرایط آن کشورها، قانون اساسی و وظایف نیروهای مسلح در جنگ‌هایی که در شرایطی وجود داشته یا ممکن است، پیش‌بینی کرده باشند که وجود داشته باشد یا حفظ شود نیز حائز اهمیت است. بنابر این نیازمند سرمایه‌گذاری در علم، مهندسی، تحقیق و توسعه و رهبری فناوری است؛ بنابراین، نمی‌توان بدون یک راه کارآمد برای نیرو دادن به جامعه و حرکت از یک مکان به مکان دیگر قوی بود. در این راستا، اقتصاد قوی یک عنصر ضروری برای تأمین امنیت ملی است. در مجموع، رابطه بین قدرت اقتصادی و دفاع ملی پیچیده و چند وجهی است. یک اقتصاد قوی می‌تواند منابع و قابلیت‌های مورد نیاز برای حفظ یک ارتش قوی را برای یک کشور فراهم کند، در حالی که نگرانی‌های امنیت ملی نیز می‌تواند بر رشد اقتصادی تأثیر بگذارد. برای دولت‌ها ضروری است که بین این دو عامل تعادلی بیابند تا هم قدرت اقتصادی و هم امنیت ملی خود را تضمین کنند.

فهرست منابع

- اسماعیلی، مصطفی؛ هاشمی، حمیدرضا (۱۴۰۱)، منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای در حوزه امنیت اقتصادی: با تأکید بر رویکرد ثبات و قدرت اقتصادی در کشور، راهبرد اقتصادی، شماره ۴۲.
- امامیان، سید محمدصادق و همکاران (۱۳۹۷)، نظام ملی تنظیم‌گری: مفهوم تنظیم‌گری و ارتباط آن با نظام حکمرانی، تهران: مطالعات دفتر اقتصاد بخش عمومی.
- بختیاری، ایرج (۱۳۹۵)، تأثیر مؤلفه‌های دفاع اقتصادی کشور بر دفاع همه‌جانبه، راهبرد دفاعی، شماره ۵۴.
- پالوج، قاسم و همکاران (۱۴۰۱)، امنیت اقتصادی فردی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، اقتصاد دفاع و توسعه پایدار، شماره ۲۵.
- حسینی، سید شمس‌الدین؛ ریزوندی، امیر (۱۴۰۱)، هم‌افزایی اقتصاد دانش‌بنیان و دفاع دانش‌بنیان در جمهوری اسلامی ایران (با رویکرد مطالعه تطبیقی آن با کشورهای منتخب)، اقتصاد دفاع و توسعه پایدار، شماره ۲۵.
- دری نوگورانی، حسین (۱۳۹۵)، مفهوم اقتصاد دفاع و برخی ویژگی‌های متمایز آن، اقتصاد دفاع و توسعه پایدار، شماره ۱.
- ردادی، محسن (۱۳۹۴)، تحلیل مضمون اعتماد در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، جستارهای سیاسی معاصر، سال ششم، شماره ۳.
- سمیعی‌نسب، مصطفی و همکاران (۱۴۰۰)، اقتصاد دفاع؛ از نظریه‌های جنگ تا فعالیت اقتصادی نیروهای مسلح، انتشارات دانشگاه امام صادق^(ع).
- شیخ‌زاده، محمد؛ همکاران (۱۳۹۰)، تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی، اندیشه مدیریت راهبردی، سال پنجم، شماره دوم.
- عطارزاده، مجتبی (۱۳۷۷)، تأثیر رویکرد جدید مفهوم امنیت بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، مطالعات راهبردی، پیش شماره ۲.
- غیاثوند، ابوالفضل؛ عبدالشاه، فاطمه (۱۳۹۴)، شاخص‌های تاب‌آوری اقتصادی، روند پژوهش‌های اقتصادی، شماره ۷۷.
- فرزندی اردکانی، عباسعلی و همکاران (۱۳۹۷)، طراحی الگوی راهبردی-فرهنگی اقتصاد مقاومتی با ملاحظه اقتصادی-دفاعی مبتنی بر اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای در جمهوری اسلامی ایران، پژوهش‌های انقلاب اسلامی، شماره ۲۷.

- منتظری، غلامرضا؛ سپهری، یدالله (۱۴۰۲)، مؤلفه‌های قدرت نرم اقتصادی در اندیشه دفاعی آیت‌الله خامنه‌ای، مطالعات قدرت نرم، شماره ۳۴.

- Ambros, Christiano Cruz (2017), Defense and development industry: Theoretical controversies and implications in industrial policy, Austral: Brazilian Journal of Strategy & International Relations, Vol. 6 No. 11.
- Bondarenko, Svitlana et al. (2021), National Resilience as A Determinant of National Security of Ukraine, Journal of Optimization in Industrial Engineering.
- Constantinescu, Maria (2014), The Economic Component of National Security, Acta Universitatis Danubius. (Economica, Vol 10, No 6.
- Dalimunthe, Anantha A et al(2023), Global Development in an Era of Great Power Competition, Penerbit Widina Media Utama.
- Grozdanoska, Natasha (2014), national defence and security, European Scientific Journal, vol.1.
- Hartley, Keith (2007), Defense economics: Achievements and challenges, The Economics of Peace and Security Journal 2(1).
- Hitch, Charles J. and McKean, Roland N. (1960). The Economics of Defense in the Nuclear Age, project rand, Harvard University Press.
- Kashif Farooq, Muhammad (2023), The relationship between Economic Strength & National Defense, available: <https://iammuhammadkashiffarooq.medium.com/the-relationship-between-economic-strength-and-national-security-7125bf872a76>
- Kennedy, Gavin (2023), Defense Economics, The Information Architects of Encyclopaedia Britannica, Associated Press update.
- McGuire, Martin C (2007), Economics of Defense in a Globalized World, Handbook of Defense Economics, Volume 2.
- McGuire, Martin C. (1995), Defense economics and international security, Handbook of Defense Economics, Volume 1.
- Nash-Hoff, Michele (2012), What Does the Economy Have to Do With National Security? Available: <https://www.industryweek.com/finance/software-systems/article/21954333/what-does-the-economy-have-to-do-with-national-security>
- Prasetyadji, Kuncoroadi et al (2020), Defense Economics Viewpoint of Intellectual Property Rights, Advances in Economics, Business and Management Research, volume 140, Atlantis press.
- Retter, Lucia et al. (2020), Relationships between the economy and national security: Analysis and considerations for economic security policy in the Netherlands, RAND Europe.
- Sandler, T and Hartley, K (2007), Defense in a Globalized World: An Introduction, Handbook of Defense Economics, Volume 2.
- Sunday, Adejoh and Emmanuel, Ukhammi (2021), Defence Economics and National Security Challenges in Nigeria, Zamfara Journal of Politics and Development, Vol. 2, No. 2.

- Yulivan, Ivan (2021), Indonesian Defense Economy in the Industrial Revolution Era 4.0. In: Economics and Business Quarterly Reviews, Vol.4, No.4.
- Zingel, Wolfgang-Peter (2010), National Security and Economic Development: Securing Development – Developing Security, available: https://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/eco_impacts_02_national_security_zingel.pdf